

др Обрен Станковић,
редовни професор Правног факултета у Београду

О ПОДЕЛИ ПРАВА НА АПСОЛУТНА И РЕЛАТИВНА (ОБЛИГАЦИОНА)

— Са посебним освртом на стварна права —

I

1. У нашој литератури, а и од стране многих писаца на страни, суштина разликовања права на релативна (облигациона) и апсолутна види се првенствено у томе што прва делују према тачно одређеном лицу односно лицима (*inter partes*), а друга према свим трећим лицима (*erga omnes*); тиме је доста добро погођена природа облигационих, али не и апсолутних права, па је самим тим и линија разграничења између њих повучена без правог ослоња (што се, наравно, морало испољити неслагањима о правној природи појединих права, са гледишта ове поделе).

2. Најкраће, могло би се рећи да се облигационо право састоји у овлашћењу повериоца да од одређеног (одређених) лица захтева неко понашање, које се може састојати у предаји ствари, исплати суме новца, неком чињењу или нечињењу; даље од тога оно не досеже, чак и кад се дужникова обавеза тиче неке ствари (или другог правног добра). Услед овога, у облигационим односима постоји корелација између права и обавеза које им одговарају: оно што је право за једну страну то је обавеза за другу, а извршење обавезе исто је што и вршење (остваривање) права; извршењем обавезе од стране дужника, повериочево право, престаје (односно престаје у оној мери у којој је обавеза извршена). Купац (покретне) ствари има право да захтева њену предају (и пренос права својине), и то је све (до предаје он није овлашћен да предузима икакве радње према самој ствари); кад је продавац своју обавезу извршио (а то значи понашао се на одређен начин), купчево право је остварено а тиме се и угасило. Тако исто је и са правом продавца да тражи исплату цене, закуподавца закупнину, оштећеног накнаду штете. У свим овим случајевима се заиста може рећи да оно што је право за једну страну представља обавезу за другу, а читав однос се може подједнако дефинисати како помоћу права тако и помоћу обавезе.

3. Апсолутна права, пак, одликују се тиме што имају објект у једном специфичном смислу, у смислу правног добра које се на основу права непосредно ужива, на којем титулар права има непосредну власт. То непосредно уживање правног добра (непосредна власт на објекту) је њихова примарна и изворна суштина; трећим лицима се намеће одређено понашање тек у циљу омогућавања те непосредне власти (непосредног уживања) и зато се оно састоји у једној општој и потпуној пасивности: (а) у односу на дато правно добро (јер га не смеју уживати односно вршити на њему непосредну власт), (б) у односу на непосредну власт коју на том добру има титулар апсолутног права (пошто га не смеју онемогућавати ни ометати у уживању датог правног добра). Сама по себи, дакле, пасивност трећих (понашање трећих) је за имаоца права беспредметна; за њега она има смисла само уколико му се тиме омогућава несметано (у границама права) уживање одређеног добра: да станује у својој кући, вози своја кола, носи своје одело, да једе своју храну. Појмовно и материјално, понашање трећих и непосредно уживање правног добра се не поклапају (то што нико трећи не употребљава моја кола нити ми прави сметње да их ја употребљавам, још никако не значи да их ја стварно употребљавам), па се стога не може рећи (као код облигационих односа) да извршавањем обавезе од стране пасивних субјеката апсолутно право престаје (односно престаје у мери у којој пасивни субјекти извршавају своје обавезе). На нормативном плану посматрано, намећање одређеног понашања пасивним субјектима никако не значи аутоматски и позитивну конструкцију самог права, услед чега је и могуће при истом степену и квалитету пасивности трећих признати имаоцима права различите типове и обиме правне власти на правним добрима, па чак и на истоврсним добрима, као што је то случај са правом својине: степен и квалитет пасивности трећих у односу на све ствари је исти а обим права својине различит, у зависности од природних особина ствари и прописаног режима искоришћавања. Када би било другачије, тј. кад би и у апсолутним односима постојала корелација, свака разлика (промена) у овлашћењима из којих се састоји субјективно право морала би се изразити одговарајућом разликом у обавези која му одговара, што, како се види, није случај.

4. У смислу правног добра које се непосредно ужива (на којем се врши непосредна правна власт) облигациона права немају објект, чак и кад обавеза дужника гласи на предају неке ствари (овде је могуће да постоји *предмет обавезе*, што је нешто друго). Конструкција објекта релативног права нужно би морала значити да се таквим прогласи један део односа који је већ изражен неким другим појмом: предмет обавезе, или сама обавеза, или циљ односно разлог обвезивања (право својине на продатој ствари, на пример). Код апсолутних односа, напротив, без појма објекта један њихов део (и то битни) уопште не би био обухваћен дефиницијом; објект код њих има самостално значење којим се не дуплира (под другим називом) један дефиницијом већ обухваћени део њихове грађе.

II

5. Да ли је свака непосредна правна власт на ствари нужно организована као стварно (апсолутно) право, или може бити организова-

на и као релативно право? Иако би у светлу досадашњих излагања питање морало изгледати сасвим сувишно већ на први поглед, оно то уистину није, јер је познато да се нека од ових права сматрају за облигациона (послуга), друга за стварна, дакле апсолутна (плодоуживања), док су у погледу трећих (закуп) ставови различити.

6. У дискусији о овом питању потребно је пре свега учинити једно значајно прецизирање и разграничење: право закупца да захтева предају ствари која је предмет уговора (као и закуподавчево право на закупнину), право послугопримца да на основу закљученог уговора захтева предају ствари на употребу, право заложног повериоца да на основу уговора о ручној залози захтева предају ствари у државину, облигационоправне су природе и то нико и не доводи у сумњу; предмет нашег посматрања, међутим, су права на основу којих се има непосредна власт на ствари (чији обим и квалитет варирају у зависности од врсте ствари у питању и врсте права које се на њој има): право залогопримца да предату ствар држи, послугопримца да је употребљава, закупца да је употребљава и прибира плодове (као уосталом и право плодоуживаоца да ствар употребљава и прибира плодове). Очигледно је да се ова права не могу прогласити за облигациона само зато што су тесно повезана са раније побројаним облигационим правима и што им је, као и њима, основ настанка (исти) уговор; такав поступак би пре свега значајно пренебрегавање разлике у природи права, а осим тога обвезивао би на исту квалификацију и осталих права чији је основ настанка уговор: службености (стварних и личних), па и самог права својине, а то би, опет, водило једном од два подједнако неприхватљива исхода: или (а) ликвидирању читаве категорије стварних права као апсолутних (јер ако то није право својине, не могу бити ни његови сектори, у виду делимичне власти на ствари), или (б) стварању две врсте права својине и службености, од којих би једна била стварноправне природе (кад им основ настанка није уговор), а друга облигационоправне (кад им је основ настанка уговор), дакле у зависности од тога како је право настало, иако то нема утицаја на садржину самог права (а разликовање према садржини, са гледишта поделе на апсолутна и релативна, остало би отворено).

7. Такође, у расправи о овоме потребно је енергично одбацити разлоге законодавне систематике, тј. вођење рачуна о томе у ком делу грађанског законика (облигационоправном, стварноправном) је неко субјективно право уређено. Законодавац, додуше, води рачуна о садржини односа (што, опет, не значи да његови ставови обвезују теорију), али и о другим моментима: у нашем случају реч је о односима са мешовитим елементима, чија законска регулатива као целине (дакле на једном месту) има све предности са гледишта прегледности решења, његове потпуности, а такође и њихове унутрашње усклађености; не би, дакле, било ни практично, ни потребно, ни целисходно раздвајати их и уређивати на два места држећи се строге научне систематике, рецимо уговор о плодоуживању у облигационом делу грађанског законика односно облигационом закоником (где би онда било и власничково право на накнаду кад је уговор са накнадом), а сâмо плодоуживање (као право на основу кога се има непосредна власт на ствари) у стварноправном делу. Сама за себе, дакле, чињеница да су уговор о закупу, о ручној залози, о послузи у потпуности уређени облигационим законом (облигационим делом грађанског

законика), дакле са свим правима и обавезама који из њих настају, није довољна да се сва та права квалификују као облигациона; као што, с друге стране, чињеница да су службености уређене у стварноправном делу грађанског законика (закону о стварним правима) није довољна да се као стварно квалификује право власника ствари на накнаду, кад се службености установљавају на основу уговора са накнадом. Наш законодавац, посебно, више пута је из чисто практичних разлога (јер је кодификација обављана у етапама) одступио од чисто теоријских и устаљених мерила за разврставање појединих института у одговарајуће делове грађанског права, и добро је што је тако поступио, јер процес кодификације још није окончан а судовима треба дати у руке инструменте за успешно обављање њиховог посла. Из тих разлога су у Закон о облигационим односима унете све одредбе о ручној залози, што се показало као мудро, јер ни до данас није донет потпуни закон о стварним правима. Пре тога, Законом о наслеђивању од 1955 (што је касније поновљено у републичким законима о наслеђивању) уређен је уговор о доживотном изражавању (јер онда није био на помолу облигациони законик, где је овом уговору место), што наравно није изменило природу односа које закон уређује (сам закон о наслеђивању, уосталом, каже да уговор о доживотном издржавању нема наследноправно дејство).

8. Најзад, потребно је констатовати да квалитет и обим власти на ствари нису у досадашњим дискусијама били меродаван критеријум по којем би се нека од ових права проглашавала за стварна а друга за облигациона: стварна службеност може бити ограничена на врло оскудне апрехензионе радње (рецимо код права пролаза које се врши ретко), па јој нико због тога није оспоравао стварноправни (апсолутни) карактер; плододуживање је одувек и једнодушно квалификовано као стварно право а право закупа је традиционално сврставано у облигациона (и тек у новије време се указује на његов стварноправни карактер, или се само бојажљиво „приближава“ стварним правима), иако је у оба случаја власт на ствари по квалитету у основи иста а по обиму врло широка (јер плододуживалац и закупач као непосредни држаоци врше све апрехензионе радње, а власнику-посредном држаоцу остаје само гола својина и само „спиритуализована“ државина).

9. Када, према коме и под којим условима непосредна власт на ствари ужива заштиту: према тачно одређеном лицу или према свима, и да ли у том погледу постоје разлике између појединих случајева? Постојање те заштите и правац њеног простирања могу се посматрати у неколико хипотеза. — Питање посесорне заштите решено је Законом о основним својинско-правним односима, и то у позитивном смислу, како у случају сметања тако и у случају одузимања, и то важи за све споменуте случајеве; али се ова заштита пружа независно од тога да ли је држалац и ималац права чију садржину врши, тако да њено признање остаје без утицаја на дискусију о нашем питању. Што се, пак, тиче петиторне заштите (која се пружа само имаоцима права) о томе не постоји изричита општа норма, те се одговор мора потражити у општијим принципима, као и неким парцијалним решењима чији смисао по општим правилима о тумачењу треба генерализовати. Елементи проблема су различити, у зависности од тога (а) да ли се заштита остварује против неког ко није ималац права на ствари (или на ствар), или (б) против

имаоца неког права, тј. у хипотези кад су у сукобу правне претензије тужноца и туженога.

10. Кад имаоца права (службености, закупа, послуге, залог) омета неко ко нема право на радње које предузима (или му је такав одузео ствар односно држи ствар), у сукобу су, по самој хипотези, право и неправо, и ако уопште постоји неки темељни принцип правног поретка онда се он састоји у томе да објективно право не може бити на страни неправа. На овом темељном принципу ближе су организоване и позитивноправно уређене и неке важне правне установе, пре свега публицитетна заштита: кад су у сукобу два узаконица држаоца (бивши и садашњи), јачи је онај чија је државина квалификованија; мање квалификована мора да одступи. У нашој хипотези у сукобу су две претензије између којих је ова различитост у квалификованости доведена до крајњих граница: на једној страни имаоца права (што је много више од његовог узаконица држаоца), на другој страни одсуство правног основа за сметање односно одузимање ствари (тужени, евентуално, може бити савестан, али нема пуноважан правни основ). Такође, за неке имаоце наведених права у позитивним текстовима је прописано да су јачи (или су то под одређеним условима) од имаоца неких других права, па *a fortiori* морају бити јачи ако се радња врши (ствар држи) без икаквог основа.

11. Не би, дакле, смело бити ни најмање спорно да плодуживалац и уопште имаоца неке службености (стварне или личне), закупац, послугопримац, залогопримац имају права на петиторну заштиту (негаторну и виндикациону), против онога ко без правног основа врши сметање или држи ствар. Шта ако се то чини по неком правном основу, рецимо плодуживалац или закупац тужи онога ко држи на основу пуноважног уговора о послузи или залози (закљученог са власником ствари или, чак, неким трећим)? Претензије које су у сукобу могу се у потпуности искључивати (рецимо два плодуживања на истој ствари) или само једна другу ограничавати (рецимо плодуживалац или закупац мора трпети службеност пролаза). Не може се на један општи начин рећи ко ће тријумфовати у оваквом сукобу правних претензија, јер не постоји рангирање у том смислу да је имаоца једне врсте права (рецимо закупа) увек јачи у односу на имаоца једне друге врсте права (рецимо плодуживања), односно онога ко држи по правном основу за стицање неког другог права (а чак и кад би то било случај, остало би отворено питање исхода спора у коме су у сукобу два истоверна права односно основа за њихово стицање). И теоријски гледано а и према решењима усвојеним у упоредном праву, од значаја за решење овог питања су не само разлике које се тичу природе основа већ и други моменти: коме је од претендента ствар предата (односно код кога се налази), редослед стицања (односно основа), теретност или бестеретност стицања, савесност или несавесност стицаоца.

12. Да ли се ускраћивање правне заштите имаоцу неког права на ствари (закупа, плодуживања, залог, послуге) у сукобу са правном претензијом другог субјекта (до чега под одређеним условима долази) има узети као аргумент против квалификације ових права као стварних, или барем као доказ слабења њихове стварноправне природе? Одговор на ово питање је категорички негативан, из више разлога. Прво, свако умањење

(ускраћивање у датом случају) заштите једном праву на ствари, по самој хипотези значи заштиту оног другог, а и у једној и у другој улози (и права коме се пружа заштита и оног које мора да устукне) може се наћи било које право на ствари, јер се, како рекосмо, колизија не решава само с обзиром на врсту права већ су од утицаја и други моменти. Затим, у ускраћивању заштите, услед чега једно право мора да устукне, може се видети само један случај његовог престанка а никако његово претварање (ни ретроактивно ни за будућност) у облигационо, а наше питање тиче се природе права док оно постоји; питање, уосталом, није ништа специфично за права на туђој ствари већ се односи и на само право својине, које такође може да устукне пред једним другим правом (својине или чак закупе, плодуживања), па му због тога нико и никада није оспораво стварноправни карактер. Најзад, у случају кад једно право само делимично уступа пред другим (плодуживалац или закупца мора, на пример, да трпи службеност пролаза) само се сужава обим власти на ствари, који у тим суженим границама и даље ужива заштиту према свим трећим лицима (а, како смо видели, обим власти на ствари не одређује квалификацију једног права са гледишта поделе на стварна и облигациона); у сваком случају, ово сужавање никако не значи претварање права на ствари у облигационо, јер и даље постоји нека власт на ствари (са дејством *erga omnes*), а није промена у томе да ималац права губи сваку овакву власт а стиче овлашћење да од једног одређеног лица захтева неко понашање.

13. Права на ствари (на основу којих се има нека непосредна власт на ствари) у потпуности би задржала свој стварноправни карактер и у оним случајевима у којима њихов ималац не би био активно легитимисан да захтева заштиту према трећима, већ би то могао само онај који им је ствар поверио, рецимо ако послугопримац не би у неким случајевима могао самостално водити спор против онога који врши сметање, већ би заштиту могао исходити само преко власника-послугодавца. Тиме власт на ствари не би била ни укинута ни сужена, а то исто важи и за заштиту према трећима, која би овим само била делимично другачије организована. Уосталом, чак и када би у потпуности ишла преко даваоца ствари, тиме ни најмање не би било извршено претварање стварног у облигационо право, јер се право вршења непосредне власти на ствари није претворило у право захтевања одређеног понашања од другога (право: захтевати од даваоца ствари заштиту према трећима могло би се схватити као облигационо али оно није дошло наместо права на ствари већ поред њега и у улози његовог чувара у односу на ова трећа лица).

III

14 Различита од претходне је једна серија случајева у којима непосредна власт на ствари постоји на основу неке обавезе и то из релативног односа: на основу уговора о раду, о остави, о превозу, о ускладиштењу. Свим имаоцима овакве непосредне власти признато је право на самопомоћ и посесорну заштиту (негаторну и виндикациону) а по нашем мишљењу и на петиторну. Ова последња, додуше, није изричито прописана али питање због тога не би смело бити спорно (не само теоријски већ ни *de lege lata*); не постоји, наиме, ниједан текст који би могао по-

служити као ослонац за негативан одговор, а што се тиче сврсисходности (управо са тачке гледишта оних вредности које се штите правом) све говори у прилог позитивног одговора: њоме се обезбеђује ефикаснија и потпунија заштита ствари (и њен повраћај) па је као таква у интересу и даваоца ствари и држаоца. Друго је, разуме се, питање како ова паралелна легитимација стварно функционише, у којој ће се мери њоме користити давалац ствари а у којој изведени односно непосредни држалац (чувар, превозник); чешће ће то чинити овај први (као ималац апсолутног права, по правилу својине), али он у томе може бити и спречен, у ком случају ће интервенција овог другог бити добродошла а за њега самог често спасоносна (кад је одговоран за пропуст у чувању и надгледању ствари).

15. Ови случајеви, међутим, остају ван домашаја поделе права на апсолутна и релативна, јер се по самој дефиницији састоје у *непосредној власти на ствари која се има на основу неке обавезе*, а критеријум те поделе не само да не доводе у питање, већ га, штавише, из једног другог угла чине још рељефнијим, показујући да дејство *erga omnes* није специфичност апсолутних права (пошто је одлика и непооредне власти која се има на ствари на основу неке обавезе из облигационих односа) па према томе не може бити ни њихово изворно и (једино) суштинско обележје.

IV

16. На крају, враћајући се апсолутним правима у целини, треба рећи да је садржина сваког од њих зависна пре свега од природе правног добра на које се односе, дакле њиховог објекта. Ако се погледа данашње стање ствари, може се закључити да постоје четири врсте оваквих правних добара, па следствено томе и четири скупине апсолутних права: (а) ствари (оне су објекти стварних права); (б) лична добра (објекти права личности: права на телесни интегритет, на част, слободу); (в) интелектуална добра (она су објект интелектуалних права одн. права ауторства) и (г) сама човекова личност (људско биће). Ово последње данас практично сви оспоравају, истичући да у савременим правима човек може бити само субјект а никако објект права (за разлику од старих права), што се не може прихватити ни *de lege lata*, ни чисто теоријски. Начелно признање да је и човек објект права не значи да се њиме може располагати правним пословима (како мисле присталице горњег резонувања, које у ствари, бркају појам објекта права са појмом предмета уговора, како га они схватају), нити да се на човеку могу имати права која овлашћују на повреду његовог физичког и моралног интегритета (као у робовласничком праву), већ само тачно одређена права, од којих су барем нека (на пример, на васпитање детета и примену васпитних мера према њему) инспирисана управо интересима личности-објекта, што присталице горњег резонувања испуштају из вида.

dr Obren Stanković,
professor of the Faculty of Law in Belgrade

DIVISION OF RIGHTS INTO ABSOLUTE AND RELATIVE ONES

Summary

In contrast to the tort and contractual rights, whose essence is that they entitle to specific behaviour by the others, the essence of the absolute rights is that their object is a legal property which is enjoyed in a direct manner on the ground of that right, namely the one entitling its protagonist to a direct power over the thing, intellectual property, individual property and in some cases even to a man's personality. Accordingly, real property rights are defined as rights on the ground of which one is entitled to direct power in relation to thing property). Namely, this is their primary and original characteristic. It is true that they relate to all others (*erga omnes*) and that on their ground one is entitled to request from all third persons a specific behaviour. However, such rights have a value for their subject only if they ensure to him direct power over the thing (property). Namely, tort and contract rights provide for the possibility of requesting from another person specific behaviour, because here there is a correlation between rights and duties, which does not exist in the sphere of absolute relations. The real property rights include, according to the author of the article, the usufruct (both real and personal), pledge, lease and use of movable property.

dr Obren Stanković,
professeur à la Faculté de droit à Belgrade

SUR LA DIVISION DES DROITS EN ABSOLUS ET RELATIFS (avec un aperçu spécial sur les droits réels)

Résumé

A la différence du droit d'obligation dont le principe essentiel est que l'on puisse exiger d'autrui (d'une personne bien déterminée), un certain comportement, l'essentiel dans les droits absolus réside dans le fait qu'ils ont un objet dans un sens spécifique. L'auteur entend par cela un bien juridique dont on a la jouissance directe basée sur les droits, sur lequel le titulaire du droit a le pouvoir directe (chose, bien intellectuel, bien personnel, et dans certains cas même personnage humain. Conformément à ceci les droits réels sont définis en tant que droits sur la base desquels on est nanti du pouvoir directe sur les choses, ceci est leur qualité primaire et originale. Il est vrai qu'ils agissent envers tous (*erga omnes*) que c'est en se basant sur eux que l'on peut exiger à tous les tiers un comportement déterminé mais pour le titulaire du droit il n'a un sens que dans la mesure où il lui assure, le pouvoir directe sur une chose (le droit d'obligation, cependant, s'épuise dans la possibilité d'exiger d'un autrui un comportement défini et c'est pour cette raison que dans les rapports d'obligation il existe une corrélation entre le droit et l'obligation, corrélation qui n'existe pas dans les rapports absolus). Outre la propriété, l'auteur comprend dans les droits réels: servitudes (réels et personnels), gages, bail et service.